

RÉGI MAGYAR VITÉZ KÁDÁR ISTVÁN ÉNEKE.

Még csak nem is nagyon régen sokan ismerték hazánkban »Kádár István énekét«. Az alföldi énekes koldusok — a régi hegedős rend elsatnyult utódai — kenyéroket keresték vele: úton, útfélen és a hidakon koldusnótának használták, mely nagyon alkalmas lehetett a szunnyadozó könyörület felébresztésére. Századunk elején nem egy írónál találunk czélzást e Gyöngyösi korabeli, nagyon elterjedt, siralmas énekekre. Főleg e két hangzatos sorát szerették idézgetni:

Fölemelé Kádár szemeit az égre,
Mondván: »Uram Jézus! Jövel segítségre!...«

Mely festeni való jelenet következő megbérmált alakban talált fölvetésre a »Nagyidai Czigányok«-ba.

Kapott az alkalmon Csóri eszes vajda!
Fölveté fehérő szemét s így sohajta:
»Oh, te szent Habakuk!« stb.

(I. ének, 71. versszak.)

Legérdekesebb a dologban mindenesetre az, hogy e híres, országszerte ismert éneknek máig sem bírunk hiteles, ép szövegével. Ott olvashatjuk 39 strophában Thaly »Vitézi énekei« között (I. 161—169.); megtaláljuk Erdélyinél is (*Népdalok*. I. 337—342.) s csak a múlt századból tiznél több fenmaradt ponyva-kiadását ösmerjük. Ám ha vizsgálóra vesszük ezeket, egytől egyig mind variánsnak találjuk. A versszakok összeforgatvák; hol az értelem, hol a rhythmus sántít. Az emlegetett nevek eltérők egymástól. Csupán abban az egyben egyeznek meg valamennyien, hogy néhai való jó Kádár István Hectorhoz hasonlító hős volt életében, a ki ha meg nem hal, talán megfordítja vala az elbukó magyar haza sorsát.

Honnan van hát az mégis, hogy e ritka jeles hősről oly mélyen hallgatnak krónikáink? Legalább mind azok, a kik eleddig e históriás énekkel foglalkoztak, sehol sem hivatkoznak valamely hiteles történetíróra. Maga Thaly Kálmán is, ki a Rákócziak minden legkisebb szolgáját ismeri, pusztán csak hozzávetésekkel állapítja meg a megénekelt esemény korát és hitelét, hogy t. i. Kádár István valóban élt; II. Rákóczi György vitéze volt. Elesett 1660 körül Biharban vagy Szabolcsban. S a költemény »teljes bizton« 1660-ban kelt. (*Vitézi énekek*. I. 170.).

Minket erdélyieket legközelebb érdekelvén az ismeretlen vitéz sorsa, reánk néz első sorban a feladat is, hogy világot derítsünk a tapogatózó találgatásokra, mert, ha nem csalódunk, csak a történelem világánál állapítható meg valódi értéke »e nevezetes költeménynek, melyben a hazaszeretet több helyt oly gyönyörűen nyilatkozik«. (*Thaly: Vitézi Énekek*. I. 169.).

E kérdéssel foglalkozni épen jó alkalom nyílik mostan, midőn Erdélyi Pál, régi költői irodalmunk hivatott ismertetője, a »Budapesti Philologiai Társaság« gyűlésén e régi históriás ének legrégibb variánsát mutatta be; azt hitelesnek jelenti ki s közölvén egész terjedelmében, közlését editio princeps-nek kívánja tekinteni.

Erdélyi Pál az »*Egyetemes Philologiai Közöny*« márcziusi fűzetében (177—182. l.) közzétett legrégebb »*Cantio Stephani Kádár*«-t a Nemzeti Múzeum egy újonnan szerzett codexében találta, mely dr. Jancsó Benedek útján került oda a székelyföldről. E codexet Mihál Farkas, közrendű székely írta össze Csíkszék valamelyik falujában. A codex tartalma nagyjából egyházi énekek. »Kádár István éneke« a gyűjtemény utolsó lapjait foglalja el.

A tudós közlő szerint: »Miként Thaly historicumát megoldotta, a benne elmondott történeti események 1660 körül történtek, s így az ének is valószínűleg ebben az időben szereztetett. A kéziratban a költemény elején az 1678. évszámot s a végén még pontosabb datumot találunk: 1678. die mensis 18. aprilis. Az eseményt s az ének keltét tehát 18 év választja el a költeménynek papírra vetésétől s így Mihál Farkas majdnem a kortárs hitelével dicsekedik s codexének szövege mint első forrás megérdemli, hogy a maga teljességében itt álljon; annyival is inkább, mert Thaly szövege az alapul vett 1789-iki ponyváét nem fűdi teljesen.« (177. l.).

Thaly az énekünkben elmondott történeti események historicumát következőkép' oldotta meg:

»E költeményről bizton hiszem, hogy 1660-ból származik. Ekkor történt ugyanis II. Rákóczi György erdélyi fejedelem veszedelme, s a hozzá híven ragaszkodó hajdú- és nyírségi városok fölégetése a törökök és a tatárok által. Kádárról ez mondatik:

»Elhagyá érettünk a *felföldnek* partját,
Hogy meghallá *itten* magyarok romlását«.

»A színhely tehát az *alföld* vala, melyből akkor Bihart, Szathmárt, Szabolcsot, a Hajdúságot stb. Rákóczi bírta. Még jobban tájékoz bennünket a *Szakó* (Szakoly) név, a mely Szabolcsmegyében fekvő hely neve. Újfalu, hol Kádár elesett, vagy a Szabolcsmegyében fekvő ily nevű helységek egyike, vagy a szintén közeli Berettyó-Újfalu. — Diós-Győr, Ónod, Szendrő, mely helyektől Kádár bucsúzik: szintén a Rákóczi várai valának. De emlegeti bucsújában magukat a hajdúvárosi kapitányokat s hadnagyokat is, ez is eléggé világosan igazolja véleményemet, melyet *tökéletes biztosságra* emel az, hogy Kádár fejedelmét a vers folytán mindig »*fejedelmünk*« és »*urunk*«, de sohasem »*királyunk*« néven emlegeti; a 26-ik strophában pedig nyíltan mondja:«

»Nagyságos, nemzeti édes fejedelem . . .
Nagyságod is megvált bizonynyal én tőlem —
Ezért nagyságod is megbocsásson nékem.«

»A nagyságos fejedelem s nagyságod cím az erdélyi fejedelmeké vala. — A Hajdúságot, Nyírséget, úgy Szakoly és Berettyó-Újfalu vidékét pedig tatár s török had, az erdélyi fejedelmek közül csak II. Rákóczi György alatt rohaná meg. *Teljes bizton* merem tehát e költemény fölé az 1660-ik évszámot írni.« (*Vitézi énekek*. I. 169—170.)

Mint láthatni, éles elméjű okoskodás ez, melynek »teljes és tökéletes biztossága« ellen csupán annyi kifogást tehetünk, hogy Kádárnak voltaképen nem a törökkel, hanem csak a tatárokkal gyűlt meg a baja s Szakolyt talán soha s Berettyó-Újfalu környékét Rákóczi életében nem 1660-ban, hanem 1658-ban rohanta meg a dúló tatárság. Ez ok miatt ugyan még lehetne a költemény keltét 1660-ra tenni; hanem magáról a benne előadott eseményről bizonyos, hogy »*teljes bizton*« csupán csak két évvel előbb, azaz: 1658-ban történhetett.

Ily értelemben dönti el e kérdést az egykorú Szalárdi is, kinek krónikája elkerülte véletlenül a későbbi korról foglalkozó kitűnő történetbuvár figyelmét. A »*Siralmas Magyar Krónika*« ugyanis nemcsak a vitézi énekünkben emlegetett tatár betöréssel, hanem magának Kádár Istvánnak veszedelmével is elég részletesen foglalkozik.

Mint általában ismeretes, a »podolyai veszedelemből« haza menekült Rákóczit a porta minden áron el akarta távolítani a fejedelmi székből; Rákóczi pedig semmi áron sem akarta oda hagyni a megszokott szép uraságot.

1658. jun. végén gyűltek össze még a messzi Bodva mellékéről is a török hatalommal feltevő Rákóczinak hadai. Jul. elején történik a lippai harcz és Arad feldúlása, mely szerencsés győzelmeket a fejedelem nem késik nagy pompával való bevonulás után

a váradai templomban szép hálaadó zsoltárenekléssel az Istennek megköszönni. (*Szalárdi*: 357—362. l.)

Augusztus elején indul a török fővezér Nándorfehérvárról Erdély ellen. Aug. 29-én szállja meg Jenő várát. Szept. 2-án el is foglalja. Ez alatt egy portyázó csapat Belényest rabolja ki. Másik oldalon a Bodza útján beütő tatárság füstbe borítja fél Erdélyt. A Szamos völgyén át Kalotaszegnek, innen a főserég a Kőrösön egyenest Váradnak tart. A messze elterülő jobb szárny szept. 10-ike tájt a Meszes szurdokait és hágóit lepi el. Napokon keresztül özönlenek alá a kies zoványi völgyön égető és rabló hordái. Az alvidék közelében két részre szakadnak: egyik rész a Berettyó mentét, másik rész az Érmelléket száguldja végig. A népnek erőseit levágják, a többit rabszíjra fűzik. Oly vakmerőn dúlnak, pusztítanak, hogy hét lovasból álló előcsapat sorba veszi a Berettyómelléki falvakat, a jó hajdú-városokat és tüzet vetve beléjük, porrá teszi őket. (U. o. 379—398.)

A fejedelem eleinte a Szamosvölgyön várta az ellenséget. Később a Nyíren keringett hadával, átköttetvén háta mögött Tokajnál a Tiszát, hogy a menekülés útja nyitva legyen. Még Majtén tájékáról egynéhány ezer lovast küldött a Meszes alá, hogy a leszálló vendégeket fogadják. Ámde nem mertek ezek a biztos leshelyről kiütni. A tatárság kényére gazdálkodott a rakott síkságon. A magyar had utóbb Debreczen felé vonult, hogy a pusztító pogányságnak oldalába forduljon. Vagy mint Szalárdi kifejezi: »hogy ott táborával a Tóczó vize mellé szállván, csatákat (portyázó csapatok) bocsásson; az alatt az ellenségnek állapotját jobban is kitanulván és a föld népét is felvévén, valamint vele a dolgot elpróbálhassa.« (396—397. l.)

Egyik ilyen portyázó csapatnak volt vezére Kádár István.

Szalárdi a sokaktól ismert és becsült kalandos életű vitézről következőket jegyzi föl siralmas krónikájában:

»A csaták a Tóczó mellől járton járnak vala; de valamelly-felé fordulnának, mindenütt hol hiában járnak, hol megveretnek vala. Mint Berettyó-Ujfalunál is *Kádár István* híres-neves, az alföldre csatázással járó, abban híres-neves legény is a török ellen; ki is a fejedelemtől vagy két-század magával csatára bocsájtatván, hogy az Berettyónak az újfalvi malomgátnál általjárója volna, azt *Kádár* jó alkalmatossággal, de boldogtalan kimenettel megállotta vala. Mert azon gátra feles tatárság jőni találkozván, noha a vele levők nagyon javallának: több népet által bocsátani annál, csak a kívül bírhatnának, nem kellene, és ellene támadni is, magokat (a lesből) kimutatván, míg a szoros gáton ő felőlök derekasan meg nem felesednének, hogy addig kellene. De ő által takarodásokat addig várá, hogy mikor magokat kimutatnák, már a neki felesedett ellenséggel nem bírhatnának, és noha magokat nagy emberkedéssel viselnék, benne sokat el is hullatnának; de nekiek felesedvén a sok pogányság, hogy a sűrű nyilokat nem állhatnák

s lövések miatt elhullani sokan is kezdenének. hátat adni kényserítették vala. De a sűrű nyilas pogányság úgy rajtok lett vala, hogy életben benne nem sok szabadulhatott vala. *Kádár Istvánt* magát is főben lőtték vala, úgy hogy a csata után eltakarítottasakor az agya koponyájából a nyilvasat ki sem vonhatták volna.« (397. l.).

Már most a siralmas krónika és vitézi énekünk kettős útmutatását követve Kádár István életéről a következőket tudhatjuk meg.

Egyike volt hősünk azoknak a törökre untalan alájáró s számtalan kisebb-nagyobb csete-patében elhíresedett szabadlegényeknek, kik hol rabolva s a rablott portékát kótyavetyén elveszvegetve, hol török rabot fogva s a kisarczolt váltságdíjon víg napokat töltve, torolták meg a kalandozó és pusztító török becsapásokat a félbarbár életet élő magyar végvidékeken.

Az énekből az is kitetszik, hogy Kádár Istvánnak valahol Fülek és Szécsény körül volt szülőházája; de az sem lehetetlen, hogy a szomszéd Gömörben, (18. vszak.) Vagy Nógrádon, vagy Balassa-Gyarmaton kezdett vitézkedni. (U. o.) A török határon merész portyázásaival már ott elhíresedett. (18—19. vsz.) Rákóczi hihetőleg a lengyel hadjárat idején fogadta magához, kinek azonban zsoldjával, hópénzével már ezután kevés ideig élhetett. (26. vsz.)

Úgy látszik, a Bodvamelléki Szendrő várórságába osztotta be ötlet új ura. Innen az ónodi és diósgyőri vitézekkel (18—19. vsz.) gyakran ellátogattak 1657. őszén és 1658. tavaszán a dús Tisza-mellékre és a szomszéd Eger gazdag tartományába.

Nyár elején ő is csatlakozott a szendrői és ónodi vitézekkel a török hódoltságba becsapó fejedelmi sereghöz. Kimúlása 1658. szept. 13. táján történt; közel ahoz a helyhez, a hol most a vasúti hid visz át Berettyó-Ujfalunál.

Az emléket dicsőítő verset valamelyik falusi iskolamester szerezhette. A szerző nevét, mint az utolsó előtti stropha igéri, egyetlen varians sem tartotta fenn a mi időnkig; nyilvánvaló bizonyosságául annak, hogy mind többé-kevésbbé romlott szöveggel van dolgunk. Erdélyi János és a Thaly kiadása ezeket a betűket mutatja a hézagos első strophák versfejében: *S.—nos*. Gondolatunk magára Szalárdi Jánosra irányul hirtelen, ki krónikájában maga is próbálkozik versirással. (387. l.) De jó krónikásunk, bárha »magyar strophája« cseppel sem áll feljebb Kádár István énekénél, minden szerénysége mellett is aligha nevezte volna magát saját versében »alacsony sorsúnak« és »gyenge értelműnek«. (38. vsz.).

Annyi bizonyos, hogy ismeretlen versszerzőnk épen úgy a Partiumban élt ekkor, mint Szalárdi Váradon (9. 7. vsz.) S pontosan kellett értesülnie az elesett vitéz tragikus sorsáról, hogy még azt is meg tudja mondani, hogy hűséges hadnagya, Szabó Pál, temette el. (33. vsz.) Hogy a vers csakhamar az esemény után költ, arra nem utolsó bizonyosság az, hogy mindjárt kezdő sorain nyilván megtetszik a Tinódi hatása, míg a kissé egyhangú

Zrínyi-versek művészet nélküli kezelésében semmi befolyását sem ösmerjük fel a pár évtizeddel később már példányképiül szolgáló Gyöngyösinek. S nemcsak egyes célzások árulják el e mellett az égykorú szerzőt (1., 2., 7., 9., 39. vsz.); hanem még a vers gondolatmenete is meggyőzőn mutatja a XVII. század közepén, a Szalárdi eszmevilágában élő bibliás kálvinista hazafit, ki hőst is a maga képére teremt. A »sokak (Thalynál tollhiba után: *Szakó*) oltalmára« kiküldött bajnok vakmerőn maga biztatja fel vitézeit, hogy az átkelő tatárt minél nagyobb számban ereszszék át a Berettyó gátján. Mikor aztán később észreveszi végzetes tévedését, melyet mint vezér követett el, rögtön kész tetteiből levonni a legsúlyosabb consequentiát: elküldi a reá bizott zászlót csapatja legjava részével ura további szolgálatára s ő maga ott marad, hogy ha kell, élete árán is kiköszörülje a csorbát, melyet meg gondolatlan elbizakodása ejtett vitézi hírnevén s ura és hazája érdekein. A mi legjellemzőbb, az ismeretlen szerző kenetes bucsúztatót mondat el önnönmagáról a halálra készülő vitézzel: ezért merem leginkább állítani, hogy valamelyik kálvinista iskolamester készíthette, a kik nagy mesterei voltak a halotti bucsúztatóknak a XVII. és XVIII-ik században.

Figyelmet érdemel művelődéstörténeti szempontból az is, hogy ez igénytelen vers nagy hatást tett a kortársakra; sőt a népnek egész a legújabb időkig kedves olvasmánya volt. Azt is bizonyosra vehetjük, hogy időbe telt, a míg valamelyik nyomdász-nak eszébe jutott kinyomtatni; mert csak is így lehet kimagyarázni az oly sok helyen megcsontult és megromlott szöveget, mely csak a kinyomtatás idejétől számítva mutat fel bizonyos állandóságot. A XII. század folyamán leginkább a táborban énekelték s katonák útján terjedt el innen a nép között. Valamelyik énekelni szerető darabant vitte be a katolikus, de azért nem kevésbé hazafias Csíkba is. Így jutott már 1678-ban hozzá Mihál Farkas.

A Mihál Farkas másolatát Erdélyi Pál e vers összes változatai közt princeps-nek tekinti. Lehet, hogy megérdemli e nevet időre nézve, de pontosság tekintetében aligha. Főhibája M. F. másolatának az, hogy teljesen bevégzetlen, csonka: az eddig ismert aligha teljes variánsoknak is elhagyja egész utolsó negyedét. A mellett közbül is hagy ki versszakokat, kivált a hol olyan nevek fordulnak elő, a melyek Csíkban nem igen ösmeretesek. A verselés is fogyatékos, nehézkes, — járatlan másoló műve elannyira, hogy helyenként maga a szöveg is érthetetlen.

Egy tekintet Erdélyi közlésére, legott igazat ad állításunknak. A figyelmes olvasónak legott feltűnik, hogy a közlőnek a többi »hibás« editióból kellett kifoldozni az ő princepsének minden második stropháját. Azon kívül azt is belátja, hogy a Thaly-féle kiadás 4., 7., 21—23. 25., 28., 31—39. strophája a Mihál Farkas kezén egészen elveszett. Nemcsak kihagyja székely másolónk a neki nem tetsző strophákat, hanem az átvetteket össze is forgatja.

Igy teljesen ok nélkül cseréli egymással össze a Thaly 5. és 6-ik stropháját. Azt sem hagyhatjuk itt említés nélkül, hogy Mihál Farkasnál is épen úgy, mint az összes eddigi variánsokban, lényeges hiány látszik a 10. és 11. stropha közt. »A sereget pedig felszóval biztatja«, — így kezdődik a tatárokkal való összeütközés leírása. Ez a *pedig* a katasztrófa bevezetésének, vagyis egy vagy két legfontosabb strophának elvesztését jelenti.

Áttérve a szembeötlőbb hibákra, a princeps 5-ik strophájában sehogy sem tudjuk elképzelni, miért állítja M. F. Achábot Hector mellé az Erdélyi-féle variáns vitéz Joábjá helyett. Acháb bizony nem volt vitézségéről ismeretes. A következő 6. strophában »Ha már rontotta is« bizonynyal sajtóhiba áll: Ha *más* rontotta is helyett. Ugyaníly sajtóhiba »*Ezen Elborisnak elérkezék hada*« e helyett: *Ezennel* Borosnak *elérkezék* hada. Tapasztalásból tudjuk, hogy a székely másolóknál sokkal inkább kell az értelemre, mintsem az alakra tekinteni. Kriza e verse: »De a *kis eperke* száj« kéziratossági gyűjteményeinkben a legtöbbször így hangzik: De a *kisebb perke* száj... (Meggyógyít ha szívem fáj stb.). Székelyeink a verssorokat is a ravobánok módjára egybe szokták rovatni, — a mint ezt a régi énekeskönyvekből tanulták. Azért figyelmes szem és rhythmus iránti fejlett érzék szükséges verseik hibátlan kihüvelykezéséhez. — Mint látjuk, a »*Philologiai Közöny*« 181. lapján a Thalytól idézett versszakokba is becsúsztott egy kövér sajtóhiba *Diós György* uram »Diós-Győr« vára helyett.

Kétségen kívül jobb a Mihál Farkas princeps szövege az Erdélyi és Thalyénál a következő helyeken:

6. sor: »Sőt méltó Kádárról *böv* verseket írnom«. — Th.-nál és E.-nél e sor érthetetlen.

16. sor: »Az város is aztán *pogány kézre jutott*«. Jobbnak tetszik, mint: Mindjárt a várost is pogány keze bírék. Th. és E.

34. sor: »Mondván: *Várjuk* alá az tatárt a síkra«. E. és Th. *Vágjuk által*...

52. sor: »Mert én az Krisztustól veszek *jutalombért*«. Szébb kifejezés, mint E. és Th.-nál: »jutalmat s bért.« Bár azt bizvást elhihetjük, hogy a költő tollából inkább az utolsó kifejezés eredt.

55. sor: »*Kétszer* az tatáron magát általvágja...« E. *hétszer*; Th. *huszszor*.

56. sor: »*Még* a pogányság is dolgait csudálja«. — E. és Th. *Néz* az ellenség is...

67. sor: »Sokszor a *pogányon* szerencsét próbáltam.« — E. és Th. Sokszor a *tatáron*...

Tehát jobb összesen 7 sor. Ellenben kézzel foghatólag rosszabb a M. F. variánsa az E. és Th.-énál az 1., 8., 19., 22., 26., 28., 30., 32., 39—40., 47., 51., 57. 59. 66. 73—75., 84—85., 91—92. sorokban; vagyis a nála megőrzött 92. sornak gyarló csaknem negyede. Mely sokat mondó szám a szöveg egy harma-

dánál is feljebb emelkedik, ha a kifoldott helyeket is számításba vesszük.

Meggyőződhetünk ezekből, hogy »e nevezetes költemény« irodalomtörténeti értékének megállapításánál épen a bemutatott legrégebb variánsra adhatunk a legkevesebbet. Mihál Farkas úgy látszik, közsorsú székely volt, igen hiányos ismeretekkel. Legalább minduntalan föltenek előttünk a szemünk előtt fekvő szövegben értetlenségének jellemző bizonyítékai.

A 9-ik strophában pl. ez állhatott Kádár István énekében:

Elhagyá érettünk az Felföldnek *pártját*,¹
Hogy *hallá itt alant* magyarok *romlását*.
Felköté érettünk Kádár István kardját;
De ő csak *kevésé*² forgatá szándékát.

Mihál Farkas pedig ezt a princepsben így adja:

Elhagyja érettünk az Felföldnek *partját*,
Hogy *szállá ide alá* magyarok *romlása*.
Felköté érettünk Kádár István kardját
De ő csak *ki úgy se* forgatá szándékát.

Ily vaktában rontja el szövegének 8-ik sorát is, hol *pogány* népet ír *magyar* helyett. 22-ik sorában: *prédolla* áll prédálta vagy inkább: rontotta helyett.

Hátul a seregek eszekben nem veszik,
Hogy az vízen másutt több tatár érkezik.

E két sor ily érthetetlen Mihálnál:

Hátul a seregek eszekben nem *vevék*
Hogy *ez* vízen másutt több tatár *körültörnék*.

Látni való, hogy a pontos Mihál uramra most aligha bíznák számbavevésre a falu ládáját!

47. sor: »Hogy el ne vesszen mind urunk *kevés* hada«. Mihálnál így hangzik: »Hogy ne vesszen itt urunk *híves* hada«. Mind a vers rossz, mind az értelem. — 51. sor: »*Nem* szánok ontani bizony *érette* vért«. Mihálnál: *Mint* szánok ontani bizony *érték* vért. Megjegyzésünk csak az előbbi lehet. — 59. sor: »*Omlík* az sok tatár előtte *sereggel*.« Mihálnál: *Örködik* az tatár előtte *zsineggel*. Ehez sem kell commentár! — 73. és 75. sor: »Mezei

¹ Értsd a Leopold alatti, a királpárti felföldet. Egy azóta kezemhez került nyomtatott példány is megerősíti olvasásomat.

² Erdélyinél: Oh jaj! melly kevésé... *Népdalok*. I. 338.

hadaknak fő előljárói, Hajdúvárosoknak kapitány s hadnagyi«. Mihálnál: Mezei hadaknak fő előljárója Hajdú városoknak kapitányi, hadnagyi. Az értelem jó lehet; a vers példátlan rossz. — 84. sor: »Vitézeket adjon jobbakat helyettem«. Mihálnál: Adjon vitézeket jobbakot *nálamnál*. A rím nem talál; a vers maga is rossz. — 85. sor: »Immár, jó vitézek, az Istenre kérek!« Mihálnál: *Mert én* jó katonák az istenért kérek. Ennek a *mert*-nek itt nincs sem helye, sem értelme; valamint nincs a következő stropha elején is.

A 66-ik sorban sehogy sem tudjuk eldönteni, vajjon sajtóhibának vagy pedig Mihál Farkas értetlenségének tulajdonítsuk az ily sajtószertű székelyességet: Sok *derét*, *hidegét*, *melegét* kóstoltam. — Itt minden magyar ember azonnal tudni fogja, hogy M. uramnak! »sok *»deret, hideget, meleget«* kellett volna írnia.

Mi több, még az utolsó strophában is ugyancsak zavarba hozza a furfangos góbé figyelmes olvasóját:

Mert jó vitézek, dicsekedik lelkem,
Hogyha valakitől valamit elvettem,
Az úgy — a szegényen *én sokat töttem*
Ámbár holtom után *csak kicsi én helyem*.

Százat mernénk egy ellen föltenni, hogy e négy sor ilyenformán hangzott M. F. eredetijében:

Mert *én*, jó vitézek, dicsekedik lelkem,
Hogy ha valakitől valamit elvettem,
Avagy a szegényen *erőszakot* tettem:
Bátor holtom után legyen átok (?) *nevem*.

A fennebb elésorolt megjegyzések kapcsán csaknem kedvünk támad a Kádár István énekének variánsaiból¹ egy újabb, a Mihál Farkasénál sokkal igazabb editio princeps-et összeállítani. De hát helylyel és hitellel gazdálkodni kell! Csupán csak annyit jegyzünk még meg, hogy a régi magyar nyelv tudtunk szerint nem szokta a különböző ígeidőket annyira összezavarni, a milyennek példáját a 20—40. sor mutatja. Az interpunctio csaknem tökéletes hiánya is magára vonja figyelmünket. Nagyon sajnálnók, ha a közlő, ki régibb költői irodalmunk buzgó tanulmányozásáról ismeretes és kitől e téren valóságos mintakiadást várhatnánk, készakarva hagyta volna el e fontos feladatot. Ha már ártottuk a régibb költői emléket, ne sajnáljuk a szükséges írásjeleket is fölrakni a mondatok értelmes elválasztására.

¹ (Hozzáadván az eddigiekhez az unitárius főisk. könyvtár két kézirati és egy nyomtatott példányát.)

Kanyaró Ferencz.